Мерданският манастир – легенди, тайни и загадки

Иван Първанов

ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий“

ivanmonitor@abv.bg

Резюме: Целта на настоящата статия е да представи един от най-представителните и най-големите манастирски комплекси във Великотърновската духовна епархия – Мерданският манастир „Свети 40 мъченици“. Акцентът е насочен основно към историята на манастира от създаването му по времето на цар Иван Асен II до съвремието. Наред с това обаче се разглеждат и възможностите за превръщането му в един съвременен и конкурентен обект на културно-историческия и религиозно-поклоническия туризъм в региона. Това от своя страна би довело до увеличаване на туристическия поток, а оттам и до едно съживяване на местната икономика и свежи постъпления в местните общински и синодални бюджети.

Ключови думи: Мерданski манастир, цар Иван Асен II, битката при Клокотница.

През последните години наред с културно-историческия туризъм, който е водещ, все по-успешно се развиват и други видове туризъм, сред които е и поклоническия. Като столица на Второто българско царство за повече от 200 години и като съвременна историческа и духовна столица на България, Велико Търново и околностите са богати на културно-исторически обекти с религиозна насоченост – църкви и манастири. В този регион се намират едни от най-старите и известни днес манастирски комплекси като Преображенския, Килифаревския, Петропавловския и др. Те са известни не само в България, но и извън пределите на родината. Наред с тях обаче в областта и епархията има и църкви и манастирски комплекси, които не са толкова известни в национален и международен мащаб, но също имат своята богата история и култура. За съжаление далеч не всички от тях са обявени за паметници на културата с национално и дори местно значение.

На 16 км от Велико Търново се намира един от най-красивите и най-големите действащи манастири на територията на търновската епархия – Мерданският девически манастир „Св. 40 мъченици“. Около него от векове се носят легенди за чудеса и скрити съкровища, което дава основата за потенциалната му възможност да бъде превърнат в обект на културно-исторически и религиозно-поклонически туризъм. Манастирът има богата история, която за съжаление е малко известна. И една от причините за това е липсата на каквато и да е реклама на манастира от страна на Великотърновската митрополия, на чието подчинение е той.

Мерданският манастир е изграден през средновековието в най-силните години на Второто българско царство. След победата над епирския деспот Теодор Комнин в битката при Клокотница на 22 март 1230 г. в околностите на днешното село Мерданя българският цар Иван Асен II е тържествено посрещнат от болярите и българския патриарх Йоаникий II. Ня мстото където е станало това посрещане царят заповядва да бъде издигнат манастир в

прослава на Бога, който е простpял десницата си над българската войска и с чиято помощ е постигната разгромната победа. Заповедта му е изпълнена и така се създава манастирът, носещ името на Светите 40 мъченици.За почитта на цар Иван Асен II към 40-те мъченици ясно говори и фактът, че тяхното име носи и издигнатата в Асенова махала в подножието на крепостта Царевец в столицата Търновград църква, носеща отново тяхното име. Тази църква впрочем също е посветена на победата на българите в битката при Клокотница. За съжаление днес до нас няма достигнала информация колко време просъществува старият манастир край село Мерданя и каква е съдбата му. Предполага се, че той е бил опожарен или разрушен по време на османските нашествия век и половина след създаването му.
Няколкостотин години по-късно, в средата на XIX век, богатият еленчанин хаджи Кесарий Хорозов купува манастирските земи в околността и върху тях построява църква и няколко жилищни сгради, като сам става игумен на новия създаден от него манастир. За Кесарий се знае, че е завършил Духовна семинария в Букурещ. Към манастира малко по-късно е открито и вечерно килийно училище за възрастните хора не само от селото, но и от околността, които идват тук да се огpамотяват и да се учат на четмо и писмо.
В архитектурно отношение манастирската църква е еднокорабна с обширно преддверие и висок купол. Първоначално тя не е била зографисана. От онова време са запазени няколко икони, рисувани от зографи от Тревненската художествена школа. Известно е името на един от тези художници, зографът Цоню Симеонов. По време на освободителните борби на българите игуменът Кесарий Хорозов е сподвижник на Васил Левски. Макар и да не е подкрепено документално съществува легендата, че Левски се е укpивал няколко пъти в Мерданси манастир при обиколките си из българските земи на път от и за Лясковец и Търново.
След смъртта на хаджи Кесарий Хорозов монасите му постепенно се разбягват и това е причината манастирската обител да запустее и да се разпадне. По-късно манастирът отново е възобновен, но вече като девически и такъв си остава и до наши дни.
В годините на социализма Мерданският манастир е един от многолюдните като в него има над 20 монахини. Особено място сред монахините заема игуменката Евпраксия, останала известна сред миряните в цяла България като майка Катя. Някои дори твърдят, че тя е може би най-известната и най-влиятелната калугерка в цяла България от времето на соца, защото към нея се стичали хора както от България, така и от чужбина. А причината е, че тя е била надарена с големи дарби - мъдрост, целителство, пророчество и чудотворство. Местни хора разказват, че тя имала същите дарби като Ванга, че и по-големи, с тая разлика, че била в редиците на Църквата, която обикновено не долюбва хората със свръхестествени дарби. За съжаление до нас не са достигнали пророчествата на майка Катя за България и света. Или, ако ги има някъде, то те вероятно се пазят в родовата памет от хора, посещавали монахинята. Така че тепърва предстои тези предсказания, както и други истории за чудесата й да се разкриват.
Схимонахиня Евпраксия се замонашва едва 13-годишна, но както по-късно често е споделяла, никога не е съжалявала, че се е обрекла на Бога. Тя била ниска и дребна, но много подвижна жена. Често изразявала съжаление, че не се е родила мъж да издигне и близкото село Мерданя (на 10-ина километра южно от градовете Лясковец и Горна Оряховица) и да го превърне в градина. Била и много търпелива към греховете и кривиците на околните. Въпреки че виждала и знаела всичко с духовното си зрение тя често изчаквала дълго време, за да отправи упрек или забележка в най-подходящия момент.. Местните жители са я запомнили като човек, който може да даде съвет или да

предложи помощ за всяка една трудна и дори безнадеждна ситуация, с която се сблъскват миряните. Познавала и силата на билките и предлагала различни отвари срещу заболявания. За излекуваните от майка Катя из целия регион още се носят легенди.
Според една от историите при нея дошла жена, страдаща от воднянка, която лекарите не могли да излекуват. Игуменката написала на листче цяр за мехлем и само след два месеца болната оздравяла. За благодарност тя донесла 7 метра скъп плат за расо на игуменката. Евпраксия смятала, че болестите се пращат от Бог като изпитание за човека.
Отначало майката напътствала и лекувала по всяко време. Но един ден й се явила Богородица. Пресветата майка й казала, че не може да лекува на пълен стомах. Тогава тя започнала да чудодейства само сутрин на гладно. А тъй като при нея често идвали много хора, се случвало чак до късно следобед или дори до вечерта монахинята да не сложи и троха в устата си.
Макар да е доста странно за една калугерка, но Катя не се притеснявала понякога да ползва и негледаните с добро око от Църквата древни методи за пророкуване, останали от прадедите ни. Злите езици говорят, че тя гледала на кафе, а понякога хвърляла и боб. Десетина години преди да почине обаче, спряла да чародейства, тъй като осъзнала, че това не е в реда на нещата за духовно лице от нейния ранг и според общоприетите норми. Малкото останали възрастни местни жители споделят, че бившата игуменка дори влизала в контакт с душите на починали, като предавала посланията им към техните живи близки. Самата игуменка споделяла, че нямала видения, а само чувала глас свише, който й казвал какви съвети и напътствия да даде на дошли при нея за помощ миряни. А бъдещето доказвало, че това наистина било за доброто на дадения човек. Праведната жена споделяла, че това й е дар, който не може да не използва в услуга на хората. А на онези клирици, които опитвали да я мъмрят, казвала, че човек е малък и нищо не знае. Само Бог знае всичко и може да съди.
Парадоксално, но по времето на атеистичния комунизъм обителта е била в доста по-голям разцвет, отколкото е днес. Под вещото ръководство на игуменката това се оказва един от най-добре развиващите се български манастири. Затова и неслучайно местните властници вземат решението да го превърнат в бъдещ център на културен и религиозен туризъм, нещо немислимо за онова време. Това е част от тенденция в цяла България през 70-те години на миналия век, когато с намесата и на Людмила Живкова комунистическата власт намалява значително гоненията си срещу Божиите служители и християните.
Към старите манастирски сгради е изграден хотелски комплекс на три етажа. Според замисъла под стряхата му е трябвало да отсядат за по няколко дни туристи богомолци. Предвиждало се те да бъдат главно чужденци, интересуващи се от уникалните български храмове и чиста природа и да плащат съответно във валута. За съжаление надеждите на управляващите не се оправдават, а манастирът не успява да развие модерния за времето си туризъм. А някои свързват провала на начинанието и с кончината на дейната игуменка Евпраксия. Тя напуска този свят през 1984 г. на 74-годишна възраст след 20-годишно игуменство. Твърди се, че малко преди да се спомине, тя открила таен тунел, по който проникала в стария манастир на цар Иван Асен II. Самата монахиня обаче до смъртта си не желаела да говори на тази тема.
От турско време, а след това и в годините на Царство България и през социализма старият манастир от времето на Иван Асен II е обект на иманярски набези. Въоръжени с кирки и лопати, а в по-ново време и с металотърсачи, търсачите на злато и приключения трескаво обикалят хълма, намиращ се на югоизток от днешния манастир, с надеждата да намерят

някакъв таен проход, през който да проникнат в помещенията на средновековния манастир и да открият несметни богатства. Истерията по иманярството през годините е обхващала и някои от местните жители. Те споделят, че са ходили да копаят на мястото, където се виждат останки от каменен градеж. По-надолу обаче не могли да проникнат.

***

Според нас едно бъдещо цялостно археологическо проучване на стария Мерданski манастир би могъл да доведе до намиране на доста интересни находки и артефакти от времето на Иван Асен II и следващите български владетели. Това проучване би могло да бъде извършено по съвместен проект, финансиран със средства от община Лясковец, държавата в лицето на Министерството на културата и европейските програми, насочени към развитието на културата. Като резултат от тези разкопки и проучвания в сегашния манастир, намиращ се на около половин километър от стария такъв, би могъл да бъде организиран музей с откритите археологически находки. Това би довело до сериозен приток на туристи, а оттам и до свежи финансови постъпления в бюджета на манастира и на хората от селото.

От друга страна смятаме, че днес съществуват всички обективни условия в манастира да бъде открита хотелска част, като жилищната база за това вече съществува. Тя е изградена още през 70-те години на XX век и днес се нуждае само от частичен ремонт и освежаване. Всяка година на 9 март в Мерданския манастир с църковен ритуал се отбелязва Денят на Светите 40 мъченици. Ако бъдат реализирани визираните по-горе археологически разкопки, бъде изграден музей и бъде възстановена хотелската част, би могло да бъде инициирано честването и на 22 март, Денят на победата на българите в битката при Клокотница. И тъй като това е официален празник и на Велико Търново биха могли да бъдат организирани съвместни мероприятия като Мерданския манастир бъде включен в един общ религиозно-исторически маршрут, стартиращ от старата българска столица.Нашето мнение е, че една подобна родолюбива инициатива би предизвикала сериозен интерес и би намерила положително отношение и отзвук сред българската общественост. Тя би съдействала и за оживяване на местната икономика и за подобряване на финансовото състояние на местното население.

References:

Георгиев, Ив. Чудеса и вяра. Монахиня надмина Ванга в Мерданския манастир. В. Телеграф, 22.11.2024. https://telegraph.bg/telegraphplus/novini/chudesa-i-viara-monahinia-nadmina-vanga-v-merdanskiia-manastir-majka-katia-lekuvala-s-bilki-i-prorokuvala.-ot-cial-sviat-tyrsili-igumenkata-za-syvet-435172. Последно посетен на 25.09.2026.

Георгиев Ив. Чудеса и вяра. Подземен манастир пази хазната на зар Иван Асен II. В. Телеграф, 22.02.2023. https://telegraph.bg/telegraphplus/novini/chudesa-i-viara-podzemen-manastir-pazi-haznata-na-car-ivan-asen-ii.-igumenkata-na-merdanskata-obitel-otkrila-taen-prohod-kym-sykrovishteto.-imaniari-tyrsiat-tonove-zlato-i-bezcenni-knigi-368405. Последно посете на 25.09.2026.

Мерданski манастир „Св. 40 мъченици“. – В: Bulgaria Monasteries, https://web.archive.org/web/20201119131608/http://www.bulgariamonasteries.com/merdanski_manastir.html. Архив на оригинала от 19.10.2020. Последно посетен на 25.09.2026.

The Merdanya Monastery – Legends, Secrets, and Mysteries

Ivan Parvanov

„St. Cyril and st. Methodius“ University of Veliko Tarnovo, Bulgaria

ivanmonitor@abv.bg

Abstract: The aim of this article is to present one of the most significant and largest monastic complexes in the Veliko Tarnovo Diocese—the Merdanya Monastery of the Holy Forty Martyrs. The focus is primarily on the monastery's history, spanning from its establishment during the reign of Tsar Ivan Asen II to the present day. Additionally, the article examines the potential for transforming the site into a modern, competitive destination for cultural-historical and religious pilgrimage tourism in the region. Such a development would lead to increased tourist traffic, thereby revitalizing the local economy and generating fresh revenue for local municipal and synodal budgets.

Keywords: Merdanya Monastery, Tsar Ivan Asen II, Battle of Klokotnitsa.

Статията е резултат от изпълнението на проект BG16RFPR002-1.014-0011 „Устойчиво развитие на Център за върхови постижения „Наследство БГ“, финансиран по процедура за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ № BG16RFPR002-1.014 „Устойчиво развитие на Центрове за върхови постижения и Центрове за компетентност, в т.ч. и на конкретни инфраструктури или техни обединения от Национална пътна карта за научна инфраструктура.

The article is a result of the implementation of project BG16RFPR002-1.014-0011 Sustainable Development of the Center of Excellence "Heritage BG," funded under the grant aid procedure BG16RFPR002-1.014 “Sustainable Development of Centers of Excellence and Centers of Competence, Including Specific Infrastructures or Their Associations from the National Roadmap for Scientific Infrastructure”.